

KİTAP TAHLİLLERİ

1. **Social Problems of Development and Urbanization.** Science Technology and Development, vol VII. (United States Papers Prepared for the United Nations Conference on the Application of Science and Technology for the Benefit of the less Developed Areas). Government Printing Office, Washington D. C. 89 sahife.

Kalkınmanın ve Şehirleşmenin Sosyal Problemleri adını alan bu kitap; Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tarafından, Şubat 1963 de bilimsel ve teknolojik gelişmelerin az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında kullanılması hakkında Cenevre'de düzenlenen konferansa Amerikalılar tarafından sunulmuş bulunan tebliğlerden meydana geliyor. Kitapta on tebliğ yer almıştır.

Margaret Mead tarafından yazılmış bulunan birincisi, «1960 ı izleyen 10 yıl içinde dünya çapındaki kültür değişmelerinin şekilleri» başlığını taşıyor. Yazıda gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde kültür değişmelerinin oluş ve nedenleri özetlenmekte, siyasal etik ile olan ilişkileri söz konusu edilmektedir. Ayrıca, kültür değişmelerinin safhaları, insanların bölgeler, ülkeler seviyesinde ve milletlerarası alandaki ekonomik ve siyasal olay ve faaliyetlere katılışlarının artış nedenleri, değişme modelleri ve değişme birimleri ele alınan konular arasındadır.

İkinci tebliğin başlığı, «Kalkınma Sürecinde Sosyal Tabakalaşma ve Sosyal Hareketlilik» başlığını taşıyor. Melvin Tumin, bu yazıda ekonomik kalkınmanın, gerek ekonomik, gerekse sosyal meselelerine atfedilen önemi ele alarak, kalkınmada ekonomi unsurunun beşerî kaynaklara üstünlüğünün artık eskisi kadar büyük olmadığını, sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizliklerin uzun süredeki kalkınmayı gerektirdiğini belirtmektedir. Yazı, sosyal tabakalaşma ve hareketliliğin kalkınmayı engelleyen etkilerinin giderilme şekilleriyle sonuçlanıyor.

Üçüncü tebliğ, bir Toplum Kalkınması Teorisi ile ilgilidir. F. W. Young ve R. C. Young, dünyanın çeşitli bölgelerinde mahallî topluluklar üzerine yapmış oldukları bir araştırmanın sonuçlarına dayanarak, bu toplulukların gelişmesiyle ilgili birtakım genellemeler yapmağa çalışmışlardır. Bu genellemelere göre, 1. Mahallî toplulukların gelişmesi kümülâtif, tek boyutlu bir gelişimdir. 2. Bu, her yerde ve her büyüklükteki toplulukta böyledir. 3. Topluluk içindeki kurumların gelişmesi, topluluk dışı ile olan haberleşme imkânlarına uymaktadır. 4. Mahallî topluluklar, daima memleketin sosyal bünyesine daha fazla katılarak gelişmektedirler. 5. Mahallî toplulukların nüfusu, grupların çoğalması ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Yazarlar, daha sonra teorinin geçerlik derecesi üzerinde durmakta ve kullandıkları metodu o yönden değerlendirmektedirler.

William J. Goode'un tebliğinde ise, Sanayileşmede Ailenin Rolü ele alınıyor. Modern aile sisteminin özellikleri, felsefesi, sanayileşmenin bu sistemin yayılışı ile olan ilgisi gibi konular tartışıldıktan sonra, yazıda modern ailenin başlıca fonksiyonları: 1) Çoğalma ve neslin devamlılığını sağlama, 2) Statü sağlama, 3) Sosyalleşme, 4) Sosyal denetim ve 5) Kişilerde psiko-dinamik bir duygu güvenliği dengesinin yaratılması şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan sonra, aile sistemlerinin yeniden düzenlenmesi koşul ve yöntemleri ele alınmakta, sınıf problemi, kadının sosyal ve ekonomik hayattaki rolünün artışı ve doğurganlığın kontrolü gibi, gelişmenin ön koşullarından bazıları incelenmektedir.

Dördüncü tebliğin konusu, köylü nüfusun, şehir hayatına intibak ettirilmesi problemidir. Bu yazıda, G. L. P. Weaver, problemin kapsam ve mahiyetini gösterdikten sonra, şehirleşmenin az gelişmiş ülkeler bakımından taşıdığı önemi, şehir hayatına intibakın mahiyeti, genel anlamı ve gerekli kıldığı koşullar ele alınmakta, intibak nasıl bir hareketin sağlyabileceği tartışılmaktadır. Bu alanda, sosyal bilimler araştırmalarından ve kendine yardım yönteminden nasıl yararlanabileceğine değinildikten sonra, konunun, geleneksel boğaz tokluğu ekonomisinden rasyonelleşmiş bir piyasa ekonomisine doğru geçişin bir yönü olarak ele alınması, bu alanda halka ve kamu kuruluşlarına düşen görevlerin açıklıkla belirlenmesi zorunluğuna işaret edilmektedir.

Şehirleşme hareketlerinin köy sektörü için neleri gerekli kıldığı konusundaki tebliğinde M. Clawson, büyüyen şehirlerin memle-

ketin ekonomik, sosyal ve politik koşulları içinde köylerde ne gibi değişiklikler yaptığını ele almakta, köyle kalan nüfus ile şehre göçenler arasında, bu değişmelerden etkilenme farklılıklarını belirtmektedir. Yazara göre, çiftçinin yeni mallar üretmesine karşı bir talep doğmakta olması, tarımda belli bölgelerin belli ürünlerin üretiminde geniş ölçüde ihtisaslaşması, köylerde sosyal ve ekonomik anlaşmazlıkların başgöstermesi bunların başında gelmektedir. Ancak, tebliğin vardığı sonuç, şehirleşmenin gerek köy, gerekse şehirler bakımından büyük ekonomik ve sosyal kuvvet olduğudur.

Lyle C. Fitch tarafından verilen altıncı tebliğin konusu Büyük Şehir Bölgelerinde Plânlı Kalkınma Çalışmaları İçin Gerekli Örgütlenmedir. Bu tebliğde, şehir plânlaması örgütlerinin unsurları; plânlama, politikanın tespiti ve uygulama gibi üç esasa icra edildikten sonra bugünkü örgütlerin yetersiz yönleri ele alınmaktadır. Bunlar arasında yetki ve görevlerin çeşitli örgütler arasındaki dağılımı, bilgi eksikliği, plânlama tekniğinin gelişmiş olmaması, yetki azlığı, ve mahallî seviyelerdeki plânlama çalışmalarının birbirleriyle ilgisini kurmamış olmak gibi hususlar zikredilmektedir. Yazar, bu konularla yakından ilgili olan, plânlama görevi verilen bir şehir idaresinin meşgul olması gereken optimal şehir büyüklüğü, bir büyük şehir bölgesi içindeki mahallî idare birimlerinin çok sayıda ve dağılımı olması ve bu durumun mahallî idareler maliyesi üzerindeki etkilerini de gözden geçirmektedir. Tebliğde, New York, Toronto, Londra ve Paris gibi büyük şehirlerin durumu bu yönden ele alınmıştır.

Konutun ve Şehir Hizmetlerinin İnsanların Gelişmesindeki Rolü konulu tebliğde Leo Grebler, az gelişmiş ülkelerdeki sınırlı kaynakların konut ve konuta ilişkin hizmetlere ne ölçüde yatırılması gerektiğini tartışıyor. Konutun bir üretim malı mı, ya da tüketim malı mı olduğu yolundaki farklı görüşleri ele alıp eleştiren Grebler, konutun ekonomik kalkınmadaki rolünün kalkınma plân ve programlarında açıkca yer alması gerektiğini belirtiyor. Bu bakımdan «sermaye - hâsıla katsayısı» ve «verimlilik» gibi kavramların ne ölçüde işe yaradığını tartışıyor. Yazar, tebliğinde, sosyal refah ve sosyal kalkınmanın ve aynı zamanda hızlı ve tek yönlü şehirleşmenin konut yatırımları bakımından taşıdıkları önemi de belirtmektedir.

John W. Dyckman tarafından ele alınan şehirlerdeki Sabit Sosyal Sermaye Yatırımları İçin Gerekli Sermaye konulu tebliğde, toplumun ulaşmak istediği hedeflere varmak için sabit sosyal yatırım-

lar için ayrılacak optimum sermaye miktarını tayin eden kriterler gözden geçirilmekte, uzun vâdeli kalkınma stratejilerinin geçici olarak, kabul edilebilir bazı asgarî hizmet standartlarının tespitini gerektirdiği belirtilmektedir. Bu açılardan büyük şehirlerle küçük şehirler arasında, merkeziyetçi ve adem-i merkeziyetçi sistemler arasında yapılan ayrımları eleştiren Dyckman, özellikle konut ve ulaştırma yatırımları bakımından, aşırı şehirleşme ve merkezileşmenin sonuçları üzerinde durmaktadır. İngiliz yeni şehirlerinin kurulması gibi teşebbüslerin az gelişmiş ülkelerde bahis konusu olamayacağına ve bunun nedenlerine de değinen yazar, bahis konusu amaçlara ayrılacak sermaye miktarı hesap edilirken, nüfusun ve kaynakların nasıl dağıldığının, kültürel değerlerin ve isteklerin, gelecekteki teknolojik gelişmelerin, bugünkü ve gelecekteki tüketim harcamalarının oranının dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.

Son tebliğin konusu Kalkınma ve Şehirleşme Süreçlerinin Siyasal Sonuçlarıdır. L. W. Pye bu yazıda şehirleşmenin olumlu ve olumsuz sonuçlarına değindikten sonra, az gelişmiş ülkelerde şehirlerin büyümesinin başlıca üç şekli olduğunu belirtmektedir. Birincisi, büyük ailelerin hakim olduğu az gelişmiş ülkelerdeki mekik şeklindeki harekettir. Tarımdaki koşullara bağlı ve mevsimlik bir harekettir bu. İkincisi, psikolojik ve sosyal bakımdan hazırlığı olmayan şehirlere geçici veya devamlı olarak göç edilmesidir ki, bunun politik tehlikeleri daha büyüktür. Son olarak, üçüncü bir göç şekli de, aynı etnik grup, din, ya da bölgeden gelen insanların birlikte şehirlere akın etmesi ve beraber yaşamalarıdır. Yazar bu üç şeklin de olumlu ve olumsuz özelliklerini gözden geçirdikten sonra, şehirleşme probleminin iki yoldan karşılanabileceğine, bunlardan birinin âmme idaresiyle ilgili, diğerrinin de politik olduğuna işaret etmektedir.

Bu küçük eser, şehirleşmenin doğurduğu sosyal problemlerle meşgul olanlar için değerli bir referans niteliği taşımaktadır. Dilimize çevrilerek ilgililerin faydalanmasına sunulması çok yerinde olur.

2. Mans's Struggle for Shelter in an Urbanizing World, (The M. I. T. Press : Cambridge, Massachusetts. 1964) 307 Sahife

Harvard Üniversitesi ile Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nün ortak Şehir Araştırmalar Merkezi tarafından hazırlattırılan bu eser, 18 bölümdür. **Şehirleşen bir Dünyada İnsanın Konut Savaşı**

adını verdiği bu kitapta yazar konutla ilgili diğer konulara da yer vermekte, çevrenin, ekonomik ve sosyal koşulların konutla karşılıklı etkilerini inceleme konusu yapmaktadır. Özellikle şehir arsaları ve spekülasyon problemleri, imar plânlaması uygulamaları ve bölgesel kalkınma programları bunlar arasında yer alıyor. Konunun hemen hemen bütün yönlerini kapsayan bu eser, denilebilir ki, az gelişmiş ülkelerin konut politikalarını ve uygulamalarını geniş bir çerçevede ele alan ve örnekleriyle aydınlatan, Amerika'da yayınlanmış en son ders kitabıdır.

Teorik konular kadar, birçok az gelişmiş ülkelerin konut denemelerine ayrıntılı örnekleriyle yer veren eser, özellikle plânlı kalkınma yapmağa çalışan ülkelerde dikkatle incelenmesi gereken, tahliller, değerlendirmeler ve tavsiyeler ihtiva etmektedir. Kitap, Prof. Abrams'ın 1936 yılında yayınladığı **Toprak Devrimi (Revolution in Land)**, ve 1946 da yayınladığı **Konut Probleminin Geleceği (The Future of Housing)** ve 1953 de yayınladığı **Şehir Topraklarıyla İlgili Problemler ve Politika Tedbirleri (Urban Land Problems and Policies)** adlı eserlerindeki görüş, bilgi ve tecrübelerinin, son 10-15 yıl içinde, Türkiye ve daha birçok az gelişmiş ülkelerde edindiği bilgi ve tecrübelerle yenilenmiş ve günün ihtiyaçlarına uydurulmuş bir şeklidir denilebilir. Bununla beraber, eserde, konunun, kısa zamandanberi işlenmekte olan bazı yönleri de yetkiyle ele alınmıştır.

Birinci bölümde nüfus enflasyonu ile şehirleşmenin konutla ilgisi gösterildikten sonra, yeryüzünde bugün arsa ve konutun önemi, sokakta uyuyanların durumu, gecekonduların çeşitleri, gecekonduların doğurduğu çeşitli sosyal problemler ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, Pakistan, Filipinler, Venezuela, ve Jamaica gibi az gelişmiş ülkelerde gecekonduların problemi çeşitli yönleriyle incelendikten sonra, yazar gecekonduların tipolojisini yapmağa çalışmaktadır. «Alelâde gecekondular», «kiralık gecekondular», «fuzulî işgal altındaki gecekondular», ev sahibi gecekondular, spekülâtör gecekondular», «yarı gecekondular», «yüzen gecekondular» ve «kooperatif gecekondular», bulunabilen tipler arasındadır. Bölümün sonunda yazar gecekonduların sosyal ve politik hayat ve egemenlik bakımından taşıdıkları tehlikeyi bahis konusu etmektedir.

Üçüncü bölüm, şehir topraklarıyla ilgili problemlerin tartışılmasına ayrılmıştır. Burada toprak mülkiyeti anlayışına zamanla meydana gelen değişimler, toprak mülkiyetinin çeşitleri ele alındıktan sonra, toprak üzerinde serbest rekabetin doğurduğu olumsuz sonuçlar ve bunlarla meşgul olmanın yolları gösterilmektedir.

Devletin yetki ve iktidarında meydana gelen artış konusundaki dördüncü bölümde, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arazi politikaları yönünden kıyaslanmaktadır. Yazara göre gelişmiş ülkeler farklı zamanlarda 4 devrim yaşamışlardır: Bunlar; siyasal devrim, arsa devrimi, sanayi devrimi ve refah devleti devrimidir. Az gelişmiş ülkeler ise, bütün bu devrimleri bir anda yaşıyorlar.

Beşinci bölümde konut alanındaki ilerlemeleri engelleyen nedenler ele alınmaktadır. Önce konut maliyeti ile gelirler arasındaki fark belirtilmekte, ülkelerin malî imkânları araştırıldıktan sonra, arsa fiatlarıyla arsa spekülasyonu kontrollerinden bahsedilmektedir. Bilinen kontrollerin amaçlarını birkaç noktada toplayan yazar, arsa yokluğu, malî imkânsızlıklar, tasarruf yetersizliği, inşaat sanayinin gelişmemiş olması, mimârlıkta ve yapı malzemesinin kullanılmasında genellikle ilerleme kaydedilmemiş olması gibi konulara değinmektedir. Bu bölüm, plânsız gelişmelerin doğurduğu sonuçların örnekleri, kamusal kuruluşların bu alandaki yetkileriyle ve başka gruplarının plânlama üzerindeki etkilerinin incelenmesiyle son bulmaktadır.

İdare ve personel meseleleri konulu altıncı bölümde plânlama eğitim ve idaresi genellikle gözden geçirilmekte, merkeziyetçiliğin, azınlık gruplarının ve suistimallerin önemi açıklanmaktadır. Yazar konularla ilgili olarak, Filipinler, Boliviya ve Nigeria'dan örnekler vermektedir.

Yedinci bölüm yabancı uzmanlar konusundadır. Burada, Amerika Birleşik Devletlerinin, Dünya Bankasının, diğer milletlerarası kuruluşların ve Milletlerarası Kalkınma Teşkilâtının az gelişmiş ülkelere uzman gönderme imkân ve programlarını ele alan yazar, bu alanda yerli uzmanlar yetiştirilmesi gereğini de tartışmaktadır.

Sekizinci bölüm, Konut Ekonomisiyle ilgili konulara ayrılmış. Burada, çeşitli ülkelerde millî gelirden konuta ayrılabilen paylar kıyaslandıktan sonra, kalkınma plân ve programlarında konut sektörüne düşük bir öncelik verilmesini savunan görüşlerle bu görüşlerin nedenleri ele alınmakta, konutun ekonomik kalkınma üzerindeki olumlu etkileri dikkate alınarak bu görüşün son zamanlarda değişikliğe uğrayan şekli gösterilmektedir.

Konut şartlarının iyileştirilmesi için kamu tarafından girişilen teşebbüslerin gelişimine ayrılan bölümde İngiltere'nin rolünden ve bu ülkedeki ilk konut yardımlarından bahseden yazar, Amerika Birleşik Devletleri konut politikasının esaslarını, her iki ülkede se-

falet mahallerini temizleme çalışmalarını, bu alanda az gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmaları ele almaktadır. Yazara göre, «gecekonduculuğun kaçınılmaz olduğu anlaşıldığı takdirde, bastırıcı tedbirlerden çok, plânlama tedbirlerine ihtiyaç vardır» «Kontrollü gecekondu» belki reformcunun kaşlarını çatması sonucunu doğurur ama, daha iyi görmesini sağlayacağına şüphe de yoktur».

Onuncu bölümde, problemin çözüm yolları yer alıyor. Bunlar arasında, kamu kuruluşlarının bizzat konut programları uygulamaları, şehirlerin kesim kesim yenilenmesi, yeni şehirlerin kurulması ve sanayiın dengeli bir şekilde dağıtılması gibi konular ele alınmakta, sanayicilerin büyük merkezlerde toplanma eğilimlerinin nedenleri bahis konusu edilmektedir.

On birinci bölüm finansman konularını içine alıyor. Burada, konut yapımı için gerekli sermayenin muhtemel kaynaklarının neler olabileceği belirtildikten sonra, büyük sanayi şirketlerinin kendi personeli için kurmağa giriştikleri siteler ele alınmaktadır. Devletin ipotek kredilerini garanti etmesi, sosyal güvenlik fonlarından konut yapımı için yararlanılması, tasarruf ve yardımlaşma derneklerinin kurulması konuları incelenmekte, konut için kişisel tasarrufların önemi ve az gelişmiş ülkelerde ipotek kredisi kaynakları incelenmektedir. Bu konularla ilgili olarak Afrika'nın bazı ülkelerinde ve Puerto Rico'dan örnekler verilmektedir.

Yazar on ikinci bölüme «Kendine Yardım, Nüve Konut ve Taksitle İnşaat» başlığını vermiştir. Bölümde az gelişmiş ülkelerde teknolojik ilerlemelerin yavaşlığı, prefaberike inşaatın önemi, destekli imece ile ev yapımına başvurmanın zorunluluğu, bu son yöntemin taşıdığı imkânlarla sakıncaları gözden geçirilmekte, taksit taksit inşaatın ve nüve konutun ne demek olduğu, bu tip konutların standartları ve çeşitleri örnekleriyle gösterilmektedir.

On üçüncü bölümün konusunu Çatı - Kredisi programı teşkil etmektedir. Ghana'da uygulanan bu yöntem ülkenin genel konut durumu içinde ele alınmakta, mahiyeti, işleyiş şekli açıklandıktan sonra, Boliviya ve Nigeria gibi ülkelerdeki uygulaması da bahis konusu edilmektedir.

On dördüncü bölüm, Türkiye'de şehir ve bölge plânlaması, mimarlık ve konut eğitimi ile ilgilidir. Burada esas olarak, Orta Doğu Teknik Üniversitesinin bu alandaki rolü ele alınmakta, kuruluşu anlatılmaktadır. Türkiye'deki plânlama eğitiminin durumu, teknik işgücü ihtiyacı, bu ihtiyacın doğurduğu meselelere de bu arada yer verilmiştir.

On beşinci bölümün konusu, Konutun Kalkınma Plânları ile olan İlgisinin kurulmasıdır. Burada kalkınma teorileri özetlenmekte, konut programlarının uygulama esasları gösterilmekte ve memleket ölçüsündeki bir konut politikasının hedefleri tespiti çalışılmaktadır. Bölüm, devletin inşaa programlarının gelecekteki yerleşme bünyesi üzerindeki etkilerinin incelenmesi ile sonuçlanmaktadır.

On altıncı bölümde, dış yardım programlarının konut yapımı için taşıdığı imkânlar ele alınmakta, bugüne kadar bu alanda yapılan yardımların sınırlı kalma sebepleri bahis konusu edilmektedir. Milletlerarası yardım kuruluşlarının ilgili faaliyetlerinin de özetlendiği bu bölümde, bu maksatla yapılacak yardımların şartları ve yardım kurullarının başarısızlık nedenleri tartışılmaktadır.

On yedinci bölüm arsalarla ilgili ideolojilerle arsa politikalarına ayrılmıştır. Burada, demokratik ve antidemokratik rejimlerde uygulanan arsa politikaları karşılaştırılmakta, Sovyetler Birliğinin bu alanda kaydettiği ilerlemelere yer verilmektedir.

Son bölümde arsa mülkiyeti ve şehirleşme problemlerinden doğan sosyal ve politik sonuçlara değinilmekte, bu konularla ilgili programların, kütlelerin ideolojilerini etkilemekteki rolleri belirtilmektedir. Bölüm, şehirlerin uygarlık yarışında oynamakta olduğu rolün tespiti ile sonuçlanmaktadır.

Eser, konut, şehir ve bölge plânlaması ve genel olarak sosyal bilimlerle uğraşanlar için faydalı bir kaynak niteliğindedir.

Dr. Ruşen KELEŞ